

anima, idest voluntate; ex tota mente, idest memoria. Sciendum quod ad caritatem exigitur aliquid tripliciter: uno modo sicut subjectum caritatis quod est ipsa voluntas; alio modo sicut praecedens ad caritatem, sicut memoria et intelligentia; tertio sicut consequens ad caritatem, quemadmodum irascibilis et concupiscibilis, et etiam membra corporalia quae imperium caritatis exequentur. Quia ergo actum caritatis oportet esse perfectum, sicut cuiuslibet virtutis; ideo praecceptum de actu caritatis, includit perfectionem omnium praedictorum secundum diversas expositiones: ut scilicet neque in voluntate neque in omnibus praecedentibus aut sequentibus aliquid sit quod caritati obsistat quantum ad perfectionem viae, vel quod actum caritatis interrumpere possit quantum ad perfectionem patriae. Et ideo secundum unam expositionem dicitur: *Ex tota mente, idest ex tota memoria, ut*

DISTINCTIO XXVIII.

Si illo praeecepto iubetur diligere totum proximum.

Hic potest quaeri, utrum illo mandato dilectionis proximi totum proximum, idest animam et corpus, nosque ipsos totos diligere praecipitur. Ad quod dicimus, omne genus diligendum rerum illis duobus mandatis contineri: « Quotum e-
nisi diligenda sunt, » ut ait. Augustinus (lib. 4. de doct. Christ., cap. 25): « Unum quod supra nos est, scilicet Deus, alterum quod nos sumus: tertium quod iuxta nos est, scilicet proximus; quartum quod infra nos est, scilicet corpus. » De secundo et quarto nulla praeccepta danda erant, scilicet ut diligere nos, vel corpus nostrum. Praecipitur autem Deus diligere et proximum. Ut autem quisque se diligat, praecceptum non est opus: quantumlibet enim homo excidat a veritate, remanet illi dilectio corporis sui: quia nemo unquam carnem suam odio habuit (Ephes. 5. 29). Nam viri iusti qui corpus suum cruciant, non corpus sed corruptionem eius et pondus oderunt. Hic videtur Augustinus tradere, quod ex praeccepto non teneatur diligere nosmetipsos vel corpus nostrum. Quod si est, non omne genus diligendum rerum illis duobus praecceptis continetur: quia cum et nos ipsos et corpus nostrum diligere debeamus, ad quid necessarium est praecceptum, cum scriptum sit (Psal. 40. 6): « Qui diligit iniquitatem (1) odit animam suam? » Sed speciale de hoc praecceptum non erat dandum, nec speciale (2) praecceptum opus erat id tradi, ut quisque se vel corpus suum diligeret: quia hoc in illo praeccepto continetur: « Diliges proximum tuum sicut teipsum; » ibi enim et proximum totum, et te totum intelligere debes. Unde Augustinus in eodem (lib. cap. 26): « Si te totum diligas, idest animam et corpus, et proximum totum, idest animam et corpus, » homo enim ex anima constat et corpore, nullum rerum diligendarum genus in his duobus praecceptis praetermissum est. Cum enim praecurrat dilectio Dei, eiusque dilectionis modus praescriptum appareat, et sequatur dilectio proximi, de qua dilectione nihil dictum videtur. Sed cum dictum est: Diliges proximum tuum sicut te ipsum, simul et tui abs te dilectio praetermissa non est. Eos hic aperte dicit, in illo praeccepto non tantummodo proximi, sed etiam mei contineri dilectionem, et totius proximi, totiusque mei. Ex quo apparet quod dictum est de secundo et quarto, idest de dilectione nostri, et corporis nostri, nulla praeccepta esse danda, ita esse intelligendum, scilicet specialia (3), et divisa, quia in illo uno totum continetur. Et quia id quod sumus et quod infra nos est, ad nos tamen pertinens, naturae lege diligimus,

- (1) *Al. inimicum.*
(2) *Al. nec spiritualia.*
(3) *Al. spiritualia.*

absit oblivio: *ex toto corde, idest intellectu, ut desit error: ex tota anima, idest voluntate, ut tollatur omnis contraria affectio.* Alio modo exponitur: *ex toto corde, quantum ad concupiscibilem: ex tota anima, quantum ad irascibilem, ut nulla passione sensitivi appetitus dilectio Dei impediatur: ex tota mente, quantum ad rationalem, quae includit voluntatem et intellectum.* Item Gregorius Nysenus (tract. de creatione hominis, cap. 8) exponit: *Ex toto corde, quantum ad animam vegetabilem: ex tota anima, quantum ad sensibilem: ex tota mente, quantum ad rationalem.* Sed Deuter. 6, ponitur: *ex tota fortitudine, quod referendum est ad membra exteriora, quae imperium caritatis exequentur; vel etiam ad irascibilem, ut quidam dicunt: vel ponitur circumstantia dilectionis, ut scilicet sit firma.*

quae etiam in bestiis est: ideo et de illo quod supra nos est et de illo quod iuxta nos est, divisa praeccepta sumimus: in quorum altero eius quod sumus et illius quod infra nos est, dilectio continetur.

Si in illo praeecepto continentur dilectio Angelorum.

Oritur autem hic de Angelis quaestio, utrum ad illud praecceptum dilectionis proximi etiam dilectio pertineat Angelorum. Nam quod nullum hominem exceperit qui praecipit proximum diligere, Dominus in parabola semivivi derelicti ostendit, eum dicens proximo qui erga illum exitit misericors: deinde subdit (Luc. 10. 36): « Vade, et tu fac similiter; » ut eum proximum intelligamus cui vel exhibendum est officium misericordiae si indiget: vel exhibendum esset, si indigeret. Nullum vero exceptum esse, cui misericordiae negandum sit officium, quis non videt? cum usque ad inimicos porrectum sit, Domino dicente (Matth. 5. 44): « Dilige inimicos vestros, benefice his qui oderunt vos. » Manifestum est igitur praeccepto dilectionis proximi omnem hominem esse deputandum proximum.

Quod hoc nomen proximum ad aliquid est.

Proximi vero nomen ad aliquid est, nec quisquam esse proximus nisi proximo potest. Unde consequens est, et qui praebendum, et a quo praebendum est officium misericordiae, recte proximum dicit. Manifestum est igitur praeccepto dilectionis proximi etiam sanctos Angelos contineri, a quibus tanta nobis misericordiae impenduntur officia. Ex quo et Dominus proximum nostrum se dici voluit, ut in parabola saeculi (Luc. 10) significat. Et in Propheta (Psal. 59. 14): « Quasi quia excellenter ac supra nostram naturam est divina substantia, praecceptum dilectionis Dei a proximi dilectione distinctum est. Ideoque licet Deus omnia nobis impendat beneficia, non tamen nomine proximi includitur in illo praeccepto, quem non sicut nos diligere debemus, sed plusquam nos toto corde et tota anima. Christum vero, inquam homo est, sicut nos diligere debemus, easque secundum hominem dilectio illo continetur mandato: quem etiam secundum hominem magis quam nos, sed non quantum Deo debemus diligere: quia in quantum est homo, minor est Deo (Ex Augustino lib. 4. de doct. Christ., cap. 30).

Quibus modis dicitur proximus.

Hic notandum est, proximum dici diversis modis, scilicet conditione primae natalitatis, sive conversionis, propinquitate cognationis, ratione beneficii exhibitionis.

Divisio textus.

Hic determinat de caritate per comparisonem ad ipsum diligibilem: et dividitur in duas partes: in prima inquit quid sit per caritatem diligendum; in secunda quo ordine, distinct. 29, ibi: *Post praedicta de ordine caritatis agendum est.* Prima in tres: in prima ostendit ad quos se extendit praecceptum caritatis quantum ad homines; in secunda quantum ad Angelos, ibi: *Oritur autem hic quaestio; in tertia elicit ex dictis quamdam distinctionem, ibi: Hic notandum est.* Circa primum duo facit: primo determinat veritatem; secundo removet dubitationem, ibi: *Hic videtur Augustinus tradere, quod ex praeccepto non teneatur diligere nosmetipsos.*

QUAESTIO I.

Hic quaerunt septem: 1.º utrum virtutes sint ex caritate diligendae; 2.º utrum inanimata (1); 5.º utrum Angeli; 4.º utrum daemones; 3.º utrum mali homines; 6.º utrum homo ex caritate seipsum diligere possit; 7.º utrum proprium corpus.

ARTICULUS PRIMUS.

Utrum virtutes sint diligendae ex caritate.
(2-2, qu. 23, art. 1; et 1, dist. 17, qu. 1, art. 3.)

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod virtutes ex caritate sint diligendae. Augustinus enim dicit (lib. 8 de Trin., cap. 7 et 8): *Qui diligit fratrem, dilectionem qua diligit magis diligit.* Sed dilectio qua proximus diligitur, est virtus caritatis. Ergo virtutes ex caritate sunt diligendae, cum proximus diligitur ex caritate.

2. Praeterea, propter quod unumquodque, illud magis. Sed amicitia vera diligit amicum propter honestum. Ergo diligit honestum etiam magis quam amicum. Ergo et caritas, quae est amicitia quaedam, ut dictum est, dist. 27, quaest. 2, art. 1, corp., magis est dilectiva virtutum quam etiam proximorum.

3. Praeterea, actus primi et actus reflexi super eos ad eandem potentiam pertinent, quia sunt ejusdem rationis; sicut intelligere aliquid intelligibile, et intelligere se intelligere. Sed ad actus ejusdem rationis pertinet eadem virtus. Ergo cum per caritatem diligitur proximus, per caritatem diligitur dilectio qua diligitur proximus; et eadem ratione aliae virtutes.

4. Praeterea, ex caritate diligenda sunt illa quae ad beatitudinem referuntur. Sed virtutibus in beatitudinem decimur, et nobiscum manent in beatitudine. Ergo virtutes ex caritate sunt diligendae.

5. Praeterea, caritas est dilectio finis ultimi. Sed ultimus finis nostrae vitae est beatitudo. Ergo beatitudinem ex caritate diligere debemus. Sed virtutes et gratiae, cum consummantur, in beatitudinem transeunt. Ergo virtutes diligendae sunt ex caritate.

Sed contra est quod Augustinus (in 1 lib. de doct. Chr., cap. 25) sufficienter enumerat ea

quae sunt diligenda ex caritate, et nullam mentionem facit de virtutibus, ut patet in littera.

Praeterea, illud quod propter nos tantum diligimus, non diligitur ex caritate: quia caritas non quaerit quae sua sunt; 1 Cor. 13. 3. Sed virtutes propter nos tantum diligimus, quia in seipsis non subsistunt, cum accidentia sint; unde neque bonitatem habent, nisi secundum quod in nobis sunt. Ergo non sunt diligendae ex caritate.

Praeterea, illa sola sunt ex caritate diligenda quae nobiscum participant beatitudinem. Sed virtutes, cum sint accidentia, non sunt capabilia (1) beatitudinis, nec etiam vitae. Ergo non sunt ex caritate diligendae.

Solutio. Respondeo dicendum, quod cum caritas amorem includat, et aliquid addat, diligi aliquid ex caritate contingit dupliciter. Uno modo sicut id ad quod amicitia caritatis terminatur; et hoc modo non diligitur ex caritate nisi illud ad quod nata est amicitia esse. Amicitia autem non potest esse ad virtutes, nec ad aliqua accidentia, propter duo. Primo, quia amicitia facit ut homo velit amicum esse, et bona habere. Accidentia autem non habent esse per se, nec bonitatem per se, sed eorum esse et bene esse est eis in substantiis; unde quod volumus virtutes et accidentia esse, hoc ad substantiam referunt, quam volumus sub illis accidentibus esse vel bene esse habere. Secundo, quia amicitia consistit in quadam societate, secundum quod amati seipsos redamant, et eadem operantur, et simul conversantur; unde amicitia non potest esse nisi ad aliquid quod sit natum agere. Et quia agere non est accidentium, sed substantiarum, ideo non potest esse amicitia ad virtutes, neque ad alia accidentia; et ideo non possunt virtutes diligi ex caritate, sicut ad quae caritas terminetur. Alio modo potest aliquid diligi ex caritate sicut ad quod terminatur amor (seu dilectio) (2) qui in caritate includitur, quamvis ad illud amicitia non sit; et hic amor ordinatur ad amorem alicuius quod principaliter amatur, et concupiscentiae dilectio dicitur; sicut amicus dicitur amare sanitatem amici sui; et hoc modo virtutes ex caritate diligitur.

Ad primum ergo dicendum, quod Augustinus loquitur de dilectione quae Deus est, qua diligitur proximus effective et exemplariter.

Ad secundum dicendum, quod virtus vel honestum non est causa finalis quare amicus diligitur, sed formaliter facit eum diligibilem; unde non sequitur quod virtus sit magis diligibilis, vel eadem ratione diligibilis: sicut non sequitur quod albedo sit magis alba quam corpus album.

Ad tertium dicendum, quod diligere dilectionem, ad aritatem pertinet, sed non sicut ad quod caritas terminatur.

Ad quartum dicendum, quod caritas terminatur ad illa quae ad beatitudinem referuntur sicut possibilia participare beatitudinem. Sic autem non refertur ad beatitudinem virtus, quia virtus beata fieri non potest.

Ad quantum dicendum, quod finis ad quem principaliter terminatur caritas, est ipsa beatitudo increata. Sed de beatitudine creata est eadem ratio et de virtutibus.

(1) *Seu capacia.*

(2) *In edit. Nicolai deest seu dilectio.*

(1) *Al. animata.*

ARTICULUS II.

Utrum creaturae irrationales ex caritate sint diligendae. — (1-2, quaest. 23, art. 3; et de Verit., quaest. 2, art. 7.)

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod creaturae irrationales ex caritate diligendae sint. Omnis enim dilectio meritoria ad caritatem pertinet. Sed aliquis potest meritorie diligere aliqua irrationalia, sicut cum quis diligit ea referendo in Deum, vel quia factae sunt a Deo, vel quia iuvant tendentes in Deum. Ergo creaturae irrationales sunt diligendae ex caritate.

2. Praeterea, caritas facit hominem conformem Deo in diligendo. Sed Deus ex caritate diligit creaturas irrationales. Sapient. 11, 23: *Diligis omnia quae sunt.* Ergo et homo ex caritate creaturas irrationales diligit debet.

3. Praeterea, creaturae rationales sunt ex caritate diligendae, quia in ipsis est similitudo Dei. Sed in creaturis irrationalibus invenitur aliqua similitudo Dei, licet non tanta sicut in rationalibus. Ergo irrationalia sunt ex caritate diligenda.

4. Praeterea, fides est virtus theologica, sicut et caritas. Sed fides extendit se etiam ad irrationales creaturas, secundum quod homo eas a Deo creatas credit, et divina providentia regi. Ergo et caritas.

Sed contra, Augustinus dicit (lib. 1 de doctr. Christ., cap. 23), quod illa sola sunt ex caritate diligenda quae nobiscum societate quadam referuntur in Deum. Sed irrationalia non sunt huiusmodi. Ergo non sunt ex caritate diligenda.

Praeterea, caritas includit benevolentiam; ut supra dictum est, dist. 27, art. 1. Sed benevolentia non potest esse ad irrationalia, ut dicit Philosophus in 8 Ethic. (cap. 11). Ergo non sunt diligenda.

Solutio. Respondeo dicendum, quod ad res irrationales non potest esse amicitia eisdem rationibus quibus nec ad accidentia. Quamvis enim esse habeant in quo subsistant, et operationes aliquas habeant, non tamen nobiscum in vita communicant humana neque quantum ad esse, neque quantum ad operationem vitae; et ideo non est ad ea benevolentia, secundum quam volumus amicum esse, et habere bona; quod irrationalibus non volumus, nisi secundum quod ad hominem referuntur: neque concordia, secundum quod eadem volumus et agimus amicis: quod ad irrationalia esse non potest, cum nobiscum in eisdem operibus non possint communicare; et ideo non possunt diligi ex caritate, sicut ad quae caritas terminatur: possunt tamen diligi ex caritate, sicut ea ad quae amor, quem caritas includit, terminatur, qui est amor concupiscentiae; sicut amicus amat possessiones, et alia sui amici, non tamen ad ea amicitiam habet. Nec ista dilectio est tantum imperata ex caritate, sed etiam elicit: quia caritas elicit actum dilectionis non tantum ad ea ad quae principaliter est caritas, sed etiam ad alia quae in illa ordinantur: et sic diliguntur ex caritate inanimata, in quantum ordinantur ad ea ad quae principaliter et directe est caritas.

Ad primum ergo dicendum, quod dilectio inanimatorum ad caritatem pertinet non sicut ad quae caritas habeatur.

Ad secundum dicendum, quod Deus diligit ex caritate creaturas, non tamen habet caritatem nisi ad creaturas rationales, quas ad beatitudinem creavit per quam eliciuntur suae vitae participes.

Ad tertium dicendum, quod similitudo imaginis quae est in creaturis rationalibus, facit eas cum Deo et ad invicem capaces unius et ejusdem vitae, scilicet gloriae, ad quod non sufficit similitudo vestigia, quae est in aliis creaturis; unde non est simile.

Ad quartum dicendum, quod fides non importat aliquam associationem credentis ad creditum, sicut caritas amantis ad amatum; et ideo non est similis ratio utrobique.

ARTICULUS III.

Utrum Angeli ex caritate sint diligendi.

(2-2, quaest. 23, art. 10.)

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod Angeli non sint diligendi ex caritate. Quia, ut dictum est, art. 1 et 2, corp., caritas non est hominis ad ea quae vitam humanam non participant. Sed Angeli non vivunt vita humana. Ergo caritas non facit Angelos ab hominibus diligi.

2. Praeterea, caritas, cum sit amicitia, est inter eos qui ad invicem nati sunt conversari. Sed Angelorum qui dicuntur dii, conversatio non est cum hominibus, ut dicitur Daniel. 11. Ergo Angeli ex caritate non sunt diligendi.

3. Praeterea, caritas, cum sit amicitia, aequalitas quadam est. Sed Angeli sunt nobis multo superiores. Ergo ad eos caritas vel amicitia haberi non potest.

4. Praeterea, plus distant a nobis Angeli, cum sint incorporei, et ita alterius generis, quam animalia irrationalia, quae sunt unius generis nobiscum. Sed animalia irrationalia non possumus diligit ex caritate. Ergo multo minus Angeli.

Sed contra, proximi sunt diligendi ex caritate. Sed Angeli sunt nobis proximi, ut dicitur in littera. Ergo sunt ex caritate diligendi.

Praeterea, amicitia facit amicos idem velle, et ejusdem amicos esse. Sed Deus ex caritate diligit Angelos, sicut et nos. Ergo et nos debemus ex caritate Angelos diligere.

Solutio. Respondeo dicendum, sicut dictum est, quod caritas non potest esse, sicut nec amicitia, nisi inter eos qui eandem vitam participant. Vita autem hominis et Angeli est duplex. Una quae competit eis secundum naturam suam; et sic homines et Angeli non communicant in eadem vita; sed homines ad invicem, et Angeli ad invicem, quia convenit eis circa easdem operationes occupari. Alia vita utriusque est per gratiam, secundum quam fiunt participes divinae vitae; et in hac vita communicant et ad invicem, et cum Deo. Et ideo secundum hanc vitam potest esse amicitia eorum (1) ad invicem, et haec amicitia est caritas.

Ad primum ergo dicendum, quod vita humana dicitur dupliciter: vel quae est secundum humanam naturam, et sic non communicant Angeli in vita humana; vel quae est hominis secundum participationem divinae vitae, et sic communicant in humana vita.

Ad secundum dicendum, quod nati sunt ad in-

(1) Forte *supplendum* et hominum.

dienda est. Unde Augustinus dicit: *Sic diligendi sunt homines, ut eorum non diliganter errores.*

Ad primum ergo dicendum, quod caritas non exigit communicationem in divina vita in actu, sed sufficit ut sit in potentia: quia quod est in potentia, quodammodo est.

Ad secundum dicendum, quod illud secundum quod nobis dissimiles sunt, odire debemus in eis, et destruere quantum possumus; et hoc est eorum naturam diligere, quia eorum malitia bonitati naturae repugnat.

Ad tertium dicendum, quod quamvis quantum ad id quod nunc est, non gaudeant eisdem, tamen possibile est ut eisdem gaudeant; et ideo dicit Philosophus in 9 Ethic. (cap. 3), quod non confestim dissolvenda est amicitia ad eum qui ex bono factus est malus, sed multo plus adjuvandi sunt ad recuperandam bonitatem virtutis quam ad recuperandam possessionem bonorum temporalium.

Ad quartum dicendum, quod quamvis actu non redament, tamen nati sunt redamare, et praecipue in vita futura, cujus vitae conjunctionem praecipue attendit caritas; unde bene potest esse etiam inter eos qui se in hac vita non cognoscunt.

Ad quintum dicendum, quod malus in seipso divisus est, quia per affectum malitiae impugnat bonitatem naturae; et secundum hoc dicitur seipsum odire. Nos autem malos quantum ad naturam quam habent, diligere debemus, non quantum ad malitiam.

ARTICULUS V.

Utrum daemones ex caritate sint diligendi.

(2-2, quaest. 23, art. 2.)

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod daemones ex caritate sint diligendi. Lev. 19, 18: *Dilige proximum tuum.* Glossa: *Proximus non propinquitate sanguinis intelligendus est, sed societate rationis.* Sed daemones et damnati nobiscum habent societatem in ratione. Ergo sunt ex caritate diligendi.

2. Praeterea, dictum est, art. praec., quod malos debemus diligere ratione naturae, quae in eis bona est. Sed, sicut dicit Dionysius (4 cap. de divin. Nomin.), in daemionibus est etiam natura bona: quia bona naturalia per peccatum non amiserunt. Ergo sunt diligendi ex caritate.

3. Praeterea, omnem creaturam rationalem quam Deus diligit, ex caritate diligit. Sed Deus diligit daemones, quia diligit omnia quae fecit. Ergo ex caritate diligit eos, cum sint rationales creaturae. Ergo et nos ex caritate debemus eos diligere.

4. Praeterea, quod facit ad cumulem nostri meriti et ad Dei gloriam, debemus ex caritate diligere. Sed daemones, in quantum nos tentant, nobis proficiunt, sicut in 2 lib., dist. 6, dictum est; et iterum gloria Dei in eis manifestatur. Ergo sunt ex caritate diligendi.

Sed contra, cum amicis communicandum est. Sed omnis communicatio ad daemones est nobis interdicta; unde (1) Isaiae 58 reprehenduntur illi qui dicuntur cum morte et inferno pactum iniisse. Ergo daemones non sunt ex caritate diligendi.

vicem conversari homines et Angeli in patria, quando erimus aequales Angelis, ut dicitur Matth. 22: et sic in hac vita aliquo modo cum Angelis conversamur, in quantum angelicam vitam in terris duimus.

Ad tertium dicendum, quod amicitia non requirit aequalitatem aequiparantiae, sed aequalitatem proportionis, ut scilicet unum amicorum operetur ad alterum secundum suam proportionem, ut dicitur in 8 Ethic. (cap. 7): tamen magna inaequalitas amicitiam solvit, quando scilicet non communicant in eadem vita.

Ad quartum dicendum, quod cum Angelis magis communicamus quam cum brutis quantum ad animam: sed cum brutis quantum ad corpus, et ad virtutes corporeas. Homo autem, ut dicit Philosophus in 9 Ethic. (cap. 9), magis est id quod est ex parte animae quam ex parte corporis: quia unumquodque est id quod est potissimum in ipso; et ideo, simpliciter loquendo, magis distamus a brutis quam ab Angelis.

ARTICULUS IV.

Utrum ad malos homines caritatem habere debeamus.

(2-2, quaest. 23, art. 6.)

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod ad malos homines caritatem habere non possimus. Caritas enim exigit communicationem in divina vita, quae est per gratiam, ut dictum est, 2, dist. 27, quaest. 2, art. 2. Sed haec vita non est in peccatoribus. Ergo non sunt ex caritate diligendi.

2. Praeterea, sicut similitudo est causa dilectionis, ita dissimilitudo est causa contrarii. Sed mali sunt dissimiles bonis. Ergo non sunt ab eis ex caritate (1) diligendi.

3. Praeterea, sicut Philosophus dicit, 9 Ethic. (cap. 5), impossibile est amicitiam esse inter eos qui non eisdem gaudent. Sed boni et mali non gaudent eisdem, sed contrariis. Ergo non potest esse amicitia eorum ad invicem.

4. Praeterea, amicitia redamantium est, ut Philosophus dicit (8 Ethic., cap. 11). Sed mali non redamant nos, sed odiunt bonos. Ergo nec boni ex caritate debent diligere malos.

5. Praeterea, amicorum est ad eundem amicitiam habere. Si ergo boni ex caritate diligunt malos, et mali seipsum diligunt. Hoc autem falsum est: quia Philosophus probat (in 9 Ethic., cap. 4), quod nullus malus sui ipsius amicus est. Ergo mali non sunt ex caritate diligendi.

Sed contra, Matth. 5, 44: *Diligite inimicos vestros.* Sed omnis qui inimicatur, malus est. Ergo mali ex caritate sunt diligendi.

Praeterea, quibuscumque est benefaciendum, illi sunt ex caritate diligendi. Sed malis debemus benefacere, convertendo eos, et in necessariis subveniendo eis. Ergo mali sunt ex caritate diligendi.

Solutio. Respondeo dicendum, quod in malis est duo considerare: scilicet naturam qua homines sunt, et malitiam qua mali sunt. Quia ergo secundum naturam suam sunt ad imaginem Dei, et vitae divinae capaces sunt, ideo secundum naturam sunt ex caritate diligendi. Malitia autem ipsorum est contraria (2) divinae bonitati, et ideo ipsa in eis o-

(1) *Al.* in caritate.

(2) *Al.* contrarium.

(1) *Al.* deest unde.

Praeterea, Augustinus dicit (lib. 4 de doctr. Chr., cap. 25), quod proximus ex caritate diligitur, vel quia justus est, vel ut justus sit. Sed daemones neque justus sunt, neque justus esse possunt. Ergo ex caritate diligendi non sunt.

Solutio. Respondeo dicendum, quod, sicut praedictum est, ex caritate diligitur aliquid dupliciter: uno modo sicut id ad quod habetur caritas; alio modo sicut id ad quod terminatur aliquo modo amor, quem includit caritas, in quantum ordinatur ad aliquod eorum ad quae habetur caritas. Primo igitur modo daemones non sunt ex caritate diligendi: quia non communicant nobiscum in vita divina neque actu neque potentia; et similiter est etiam de damnatis. Unde Philosophus dicit (in 9 Ethic., cap. 5), quod amicitia est dissolvenda ad illos qui sunt insanabiles propter malitiam abundantem. Haec autem insanabilitas quamvis in hac vita contingat in quibusdam consideratis humanis viribus, non tamen contingit nisi post hanc vitam considerato ordine divinae misericordiae. Caritas autem attendit quod divinum est, sed amicitia quod humanum; et ideo amicitia politica dissolvitur ad illos qui secundum humanas consideraciones, insanabiles sunt effecti; quod etiam in hac vita quandoque contingit; sed caritas non dissolvitur ad aliquem in hac vita, quantumcumque sit malus: quia adhuc secundum ordinem divinae misericordiae, manet possibilitas ad vitam gloriae; sed post hanc vitam non manet; et ideo per modum praedictum neque damnati, neque daemones sunt ex caritate diligendi. Quantum autem ad secundum modum, daemonum natura ex caritate diligi potest, in quantum est creatura Dei; non autem daemones, quia hoc nomen vitium principaliter ipsorum designat.

Ad primum ergo dicendum, quod intelligendum est de societate rationis, in qua manet ordo ad vitam gratiae, ejusmodi communicationem requirit caritas.

Ad secundum dicendum, quod in peccatoribus quamdiu in hac vita sunt, adhuc ratione naturae manet potestas ad gratiam, non autem in damnatis et daemonibus; et ideo non est similis ratio.

Ad tertium dicendum, quod Deus diligit naturam daemonum, non quasi ad eam caritatem habeat, sed in quantum est effectus ejus: et hoc modo etiam nos eam debemus diligere.

Ad quartum dicendum, quod hoc quod daemones prosint nobis ad meritum, et quod eorum actus et vita in gloriam Dei cedant, est per accidens, praeter intentionem eorum: et ex eo quod est secundum accidens, non est sumendum iudicium de re aliqua.

ARTICULUS VI.

Utrum homo debeat seipsum ex caritate diligere.
(2-2, qu. 23, art. 4.)

Ad sextum sic proceditur. 1. Videtur quod homo non debeat seipsum diligere ex caritate. Quia, sicut dicit Gregorius (hom. 17 in Evang.), *caritas minus quam inter duos haberi non potest*. Ergo non potest esse alicujus ad seipsum.

2. Praeterea, amicitia redemptionem exigit, et communicationem in vita, et alia hujusmodi, quae non sunt hominis ad seipsum. Sed caritas amicitia

quaedam est. Ergo caritas non est hominis ad seipsum.

3. Praeterea, caritas amor quidam est. Amor autem, ut dicit Dionysius (4 cap. de div. Nom.), est unitiva virtus. Cum ergo unio non sit nisi diversorum, videtur quod caritas non possit esse ad seipsum.

4. Praeterea, amicitia in aequalitate consistit, sicut justitia, ut dicitur 8 Ethic., cap. 9. Sed justitia non est ad seipsum, proprie loquendo, ut Philosophus dicit (in 3 Eth., cap. 11). Ergo neque amicitia seu caritas.

3. Praeterea, nihil vituperabile est diligendum ex caritate. Sed amare seipsum est vituperabile, ut patet 2 Tim. 5, 2: *Erunt homines se ipsos amantes*. Ergo ex caritate homo seipsum non diligit.

Sed contra, homo debet diligere proximum sicut seipsum. Sed proximum debet ex caritate diligi. Ergo et seipsum.

Praeterea, misericordia ex caritate causatur. Sed homo sibi ipsi potest miseriores esse. Ergo et seipsum potest ex caritate diligere.

Solutio. Respondeo dicendum, quod processus amoris se habet ad similitudinem processus cognitionis. In cognoscitivis autem invenitur aliquid ubi primo figurat intellectus cognoscens, sicut in primis principiis, et ex his ad alia derivatur; et ipsa quidem cognitio, secundum quod stat in principiis, accipit nomen intellectus; secundum autem quod derivatur ad conclusiones, quae ex principiis cognoscuntur, accipit nomen scientiae. Sed quia cognitio principiorum est in conclusionibus sicut causa in causato, et e converso cognitio conclusionis est in principiis sicut causatum in causa; ideo etiam dicuntur intelligi conclusiones et scrii principia. Similiter et affectus amantis primo figurat in ipso amante, et ex eo derivatur ad alios; ut Philosophus dicit in 9 Ethic., (cap. 4), quod ex his quae sunt hominis ad seipsum venerunt ea quae sunt hominis ad amicum, dum se habet ad amicum sicut ad seipsum. Nec est mirum; quia unita ad similitudinem se habent eorum quae sunt unum. Et quamvis nomen amicitiae imponatur proprie secundum quod amor ad alios se diffundit, tamen etiam amor quem quis habet ad seipsum amicitia et caritas potest dici, in quantum amor quem quis habet ad alterum, procedit a similitudine amoris quem quis habet ad seipsum.

Ad primum ergo dicendum, quod Gregorius loquitur quantum ad primam impositionem nominis caritatis.

Ad secundum dicendum, quod ratio illa procedit de amicitia secundum quod importat amorem diffusum ad alios.

Ad tertium dicendum, quod illa quae sunt unum secundum numerum, possunt adhuc uniri per affectum; et ideo potest esse amor, etiam proprie dictus, ad seipsum.

Ad quartum dicendum, quod amicitia consistit in adaequatione quantum ad affectum; sed justitia in adaequatione rerum. Sed per operationem animae possunt accipi sicut diversa ut unum, ita idem ut plura; quod contingit quando actus animae in ipsum agentem reflectitur; et ideo amicitia magis potest esse ad se quam justitia: quamvis etiam justitia possit esse hominis ad seipsum metaphoricè dictum, in quantum in homine etiam diversa

secundum rem inveniantur, scilicet diversae vires, quarum adaequatio in eo quod unicuique competit, justitiam metaphoricè facit, ut in 3 Ethic. (cap. ult.) dicitur.

Ad quintum dicendum, quod amare seipsum quantum ad hominem exteriorem omnis est vituperabile: sed amare seipsum quantum ad hominem interiorem est valde laudabile; et hoc est caritatis.

ARTICULUS VII.

Utrum diligere debeamus corpora nostra ex caritate.
(2-2, qu. 23, art. 5.)

Ad septimum sic proceditur. 1. Videtur quod corpora nostra non sint ex caritate diligenda. Caritas enim non refugit conversationem cum eo ad quem caritas est. Sed caritas facit refugere communicationem ad corpus, ut patet Rom. 7, 24: *Quis me liberabit de corpore mortis huius?* Ergo corpus non est ex caritate diligendum.

2. Praeterea, Philosophus dicit (in 9 Eth. cap. 8), quod vituperabile est hominem seipsum diligere quantum ad id quod est exterius in seipso. Sed corpus nostrum est maxime exterius. Ergo vituperabile est corpus nostrum diligere. Ergo non diligitur ex caritate.

3. Praeterea, beatitudo nostra erit in fruitione Dei. Sed illius fruitionis corpus nostrum particeps esse non potest. Ergo non est particeps nostrae beatitudinis: ergo non est ex caritate diligendum.

4. Praeterea, pars non ponitur in numero contra totum. Sed corpus nostri pars est. Ergo non debet poni aliud diligibile corpus nostrum quam nos ipsi.

3. Praeterea, proximum debemus diligere sicut nos. Sed non ponitur aliud diligibile proximus et corpus proximi. Ergo non debet poni aliud diligibile nos ipsi et corpus nostrum.

Sed contra, Eph. 5, viri debent diligere uxores suas sicut corpora. Sed uxores debent diligere ex caritate. Ergo et corpora.

Praeterea, omne beatificabile est ex caritate diligendum. Sed corpus nostrum est beatificabile. Ergo est diligendum ex caritate.

Solutio. Respondeo dicendum, quod corpus nostrum est unum de quatuor quae sunt ex caritate diligenda. Dilectio enim caritatis habet pro fundamento communicationem beatae vitae principaliter ut ex dictis patet, et vitae gratiae secundum quod ordinatur ad ipsam. Haec autem vita tripliciter habet relationem ad habentem caritatem. Est enim uno modo in aliquo sicut in principio diffundente vitam istam in alios, et sic est in Deo. Est etiam (1) in ipso amante sicut in participante vitam istam: et hoc dupliciter; quia secundum animam principaliter, et per quamdam redundantiam secundum corpus. Est etiam in aliis sicut in comparticipantibus; et sic est in proximo. Et ideo quatuor sunt ex caritate diligenda, scilicet Deus, proximus, nos, et corpus nostrum.

Ad primum ergo dicendum, quod caritas non refugit communicationem corporis secundum quod est capax gloriae, sed secundum quod est subjectum miseriae, quae impedit ad gloriam.

Ad secundum dicendum, quod hominem dili-

(1) Al. autem.
S. Th. Opera omnia. V. 7.

gere seipsum secundum exteriorem naturam in his quae repugnant rationi, est vituperabile; sed in his in quibus natura exterior interiori concordat, est laudabile.

Ad tertium dicendum, quod quamvis corpus non fruatur Deo immediate, tamen ex anima fruente erit quaedam redundantia gloriae in corpus.

Ad quartum dicendum, quod unusquisque homo proprie dicitur esse id quod est nobilissimum in eo, ut dicit Philosophus (in 9 Ethic., cap. 9). Unde dilectio sui ipsius intelligitur quantum ad ea quae ad animam pertinent; et ideo dilectio corporis dividitur contra dilectionem sui ipsius, non sicut pars contra totum, sed sicut pars contra partem.

Ad quintum dicendum, quod corpus proximi et anima in eadem relatione se habent ad habentem caritatem respectu beatae vitae, scilicet ut simul participantem; et ideo non distinguitur diversum diligibile penes animam et corpus proximi.

Expositio textus.

De secundo et quarto nulla praecepta danda erant. Contra. Lex debet universaliter hominem de omnibus ordinare quae ad virtutes pertinent. Praeterea, dilectio Dei similiter erat omnibus insita naturaliter. — Et dicendum, quod sicut se habent scientiae speculativae ad cognoscenda, ita se habet lex ad operanda. Unde sicut in scientiis speculativis non traditur doctrina de principiis per se notis, quia per naturam cognoscuntur, sed tantum de conclusionibus quae per ea cognoscuntur; ita neque lex determinat explicitè de dilectione sui ipsius ad quam natura inclinat, sed de dilectione proximi quae ex illa oritur, sicut conclusiones ex principiis. Dilectio autem Dei, quamvis nobis naturaliter insit, non tamen hoc modo quo per caritatem diligitur, ut supra dictum est. Ex hoc autem ipso quod praecipitur Deus diligi specialiter, docemur nos ipsos specialiter (1) diligere.

Nemo unquam carnem suam odio habuit. Contra. Multi seipsos interficiunt, ut dicit Philosophus (in 9 Eth., cap. 4) propter abundantem malitiam. — Et dicendum, quod vitam suam corporalem quilibet diligit naturaliter; sed quod aliqui ad mortem suam corporalem anhelant, hoc contingit per accidens, vel in quantum retardantur ab aliquo bono magis amato per vitam corporalem, sicut in quaerentibus aliam vitam accidunt; vel in quantum per corporalem vitam ipsorum aliquo modo consequuntur aliqua mala, quibus carere melius aestimant quam vitam corporalem habere.

Oritur autem hic questio. Videtur quod dilectio Angelorum et Beatae Virginis et Christi secundum quod homo, non contineatur in dilectione proximi, sed magis debeat reduci ad dilectionem Dei, quia supra nos sunt. — Et dicendum, quod Deus est supra nos quasi influens nobis aeternam vitam; sic autem neque Angeli neque homo virtuosus neque Christus secundum quod homo, supra nos sunt: quia sicut sola Trinitas nos creavit ad vitam naturae, ita ipsa sola nos sanctificat vita gratiae, et beatificabit vita gloriae. Sed sunt diligendi sicut simul nobiscum participantem a Deo vitam aeternam; et in hoc juxta nos sunt; quamvis sint supra nos in hoc quod plenus participant.

(1) Al. utrobique spiritualiter.